

Tartu Ülikool

Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond

Kultuuriteaduste instituut

Eesti kirjanduse õppetool

Karina Toots

KOHT JA IDENTITEET CONTRA UEMAS LUULES

Bakalaureusetöö

Juhendaja Mart Velsker

Tartu 2018

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Identiteet	3
1.1 Personaalne identiteet	4
1.2 Sotsiaalne identiteet	5
1.3 Rahvuslik identiteet	6
1.4 Võrokeste identiteet	8
2. Koht	10
2.1 Koht kui ruum kirjanduses ja arheoloogias	10
2.2 Koht kui maastik arheoloogias ja antropoloogias	11
2.3 Koht kultuurisemiootikas	12
2.4 Fenomenoloogiline kohakäsitlus	12
2.5 Aeg, mälu ja liikumine	14
3. Identiteet ja koht Contra luules	14
Kokkuvõte	27
Kirjandus	28
Summary	30

Sissejuhatus

Antud bakalaureusetöö aluseks on Lõuna-Eesti autori Contra uuem luule. Vaatluse alla kuuluvad kolm viimast Contra luulekogu: „Neiuke tuli õõtsudes“ (2013), „Kondas kohtab Contrat“ (2013) ning „Samal ajal sajal jalal“ (2017).

Contra luule on mulle alati olnud huvipakkuv, kuid lähemalt pole seni tema loominguga tutvuda saanud ning seepärast just tema oma lõputöö teemaks valisingi. Contra on minu arvates üks lõunaestli huvitavamaid autoreid ning tema luule on teistsugune ning erinev, võrreldes mõne klassikust luuletajaga.

Antud töö eesmärgiks on uurida, millisel viisil on Contra luules seotud koht ja identiteet. Kas üldse on või kui ka ei ole, siis see peakski tööst välja tulema. Tema teoseid soovingi analüüsida kohast ja identiteedist lähtuvalt, kas ja kuidas need kaks mõistet hakkavad tema luules tähendusi looma ning mil viisil tema luulet iseloomustavad. Meedia kaudu on kuidagi kõlama jäänud kohana Urvaste ning tema eriline võro kultuur, kuid kas see on ka oluline tema loomingu puhul, seda püüangi antud tööga välja selgitada.

Bakalaureusetöö jaguneb kolmeks peatükiks. Esimene peatükk on keskmeks identiteedile ning selle erinevatele allharudele, nagu personaalne, sotsiaalne, rahvuslik ja võrokeste identiteet. Teine peatükk keskendub kohale ning selle erinevatele käsitlustele, kuivõrd koht mõistena juba iseenesest loob erinevaid tähendusi. Kolmas peatükk analüüsib Contra kolme viimast luulekogu kohast ja identiteedist lähtudes.

1. Identiteet

Identiteet on inimese suhe nii enese kui teistega ning see väljendub mitmetes erinevates sotsiaalsetes rollides. Identiteeti võib lahti mõtestada kui teatud abstraktsiooni, mis aitab inimestel näha nii eneses kui teistes püsivaid omadusi, kuid samamoodi võivad esile tulla ka hoopis vastandlikud omadused, mis neid üksteisest eraldavad. Identiteet on ka seotud mälega, nii personaalse kui ka rahva ajaloolise mälega, mis on nii personaalse kui kollektiivse identiteedi loojaks.

Sotsioloogid vaatlevad identiteeti kui keskkonnaoludest ning ühiskondlikust ruumist tulenevat nähtust. Psühholoogia kujutab identiteeti kui kestvat sisemise kulgemise ja arenemise teekonda. (Valk 2003: 227) Mina mõjutab nii inimese mõtteid, tundeid, hoiakuid ning kombeid erinevates situatsioonides. (Samas, 227)

Sotsioloogilises uurimisvaldkonnas on mina ja identiteet eraldiseisvad, ehk identiteet pole inimese püsiv joon, vaid see muutub pidevalt ajas, ruumis ja kohas. Identiteet on justkui minakäsitluse osa, kuid ta võib võtta pidevalt erinevaid vorminguid ning ümber kujuneda. (Valk 2003: 228) Teisalt on levinud ka vastupidine seisukoht, kus identiteeti nähakse kui konkreetset tõdemust enesest. (Valk 2003: 228)

1.1 Personaalne identiteet

Personaalne identiteet on ainupärane ning isiklik osa inimeses, kus osa minast on peidus inimese minevikus, erinevates sündmustes või ka iseloomuomadustes ning harrastustes. (Valk 2003: 229) „Personaalseks identiteediks on seejuures isiksuseomadused ja käitumisviisid, mis eristavad üht inimest teistest.“ (Valk 2003: 230)

Valk toob eelkõige identiteedi puhul välja nägemuse endast, mille indiviid on loonud oma äranägemise järgi neist erelistest omadustest ja kogemustest, mida ta enesele omaseks peab. (Valk 2003: 229) Ta toob olulisena välja ka püsivuse, kuid see püsiv arusaam enesest ei pruugi alati olla ühtviisi mõistetav, sest inimesed võivad ka kokku

puutuda identiteedikriisiga, kus nende eelnev teadmine enesest on täielikult muutunud.

Identiteedi põhilise sisu annab edasi tavaline küsimus „Kes ma olen?“ Vastustes olevad enesemääratlused ning kuulumine erinevatesse rühmadesse või gruppidesse ongi osaks sellest, millest identiteet koosneb. Identiteet ei väljenda aga ainult inimese enda nägemust enesest, kuna paljud enesemääratlused on inimesele juba sündides kaasa antud ning vastavalt ühiskonnas levivatele arusaamadele antakse neile ka tähendus. Tihti oodatakse just selliseid omadusi või käitumist, mis ühiskonnas on kasulik. Identiteedist lähtuvalt on oluline ka mittekuuluvus, kelle ja kuhu hulka inimene end ei liigita, sest ka see näitab identiteeti. (Tulviste 2008: 11) „Lihtsalt öeldes on identiteet inimese arusaam iseendast ning moodustab seetõttu aluse, millelt lähtudes inimene suhtleb maailmaga ning interpreteerib ja hindab nii enda kui teiste käitumist“ (Samas.)

1.2 Sotsiaalne identiteet

Definitsioon ütleb, et identiteet on teadmine endast sotsiaalsetes olukordades ja suhetes. Selle seletuse järgi keskendub üks osa üksikisiku, kuid teine rühma teadmisele iseendast. Üksikindiviidi puhul vaadeldakse just neid omadusi ja iseloomujooni, mis teevad igäühest unikaalse indiviidi, kuid kollektiivis on oluline seal olev ühine omadus, millega sealsed grupiliikmed end määratlevad. Sellega seoses tuleb välja, et identiteet on muutuv ning seda kujundatakse vastavalt grupi tunnetusele, see tähendab võetakse omaks just need ideed ning väärtused, mis loovad rühma kuulumise. (Kuutma 2008: 20-21)

Sotsiaalne identiteet tähendab inimese kuuluvust erinevatesse sotsiaalsetesse gruppidesse, rollidesse või suhetesse. Personaalne ning sotsiaalne identiteet on omavahel seotud, sest ilma sotsiaalsete vahenditeta, nagu seda on keel, ei saaks inimene oma mõtteid väljendada ega end arendada. Sotsiaalne identiteet saab tekkida ainult läbi personaalse identiteedi, sest ainuüksi kuulumus sotsiaalsesse rühma ei määra identiteeti. Identiteedi loob inimese enda tunnetus, kui tähtsaks ning oluliseks ta enda jaoks peab konkreetset rühma, kuhu ta kuulub, sest seesugune tunnetus saab tulla ainult läbi personaalse identiteedi. Kui gruppi kuuluvusele omistatakse tähtis roll elus,

muutub see osaks identiteedist. Siin kehtib vastastikmõju: mitte ainult grupid ei mõjuta inimest, vaid ka inimene ise mõjutab suhteid, kuhu ta kuulub. (Valk 2003: 231)

Sotsiaalseid identiteete võib inimesel olla mitmeid, näiteks võib ta end arvata eestlaste, võrokeste, tartlaste hulka, võttes arvesse soo, vanuse, elukutse või kodukoha. (Valk 2000: 39) Sotsiaalseid rolle on tänapäeva inimesel vägagi erinevaid, sest kui inimene tunneb end osana teatud grupist, tajub ta sellest tulenevalt ka oma identiteeti. Ta loob suhteid või käitub vastavalt grupiidentiteedis kehtivatele normidele. Sotsiaalse identiteedi allharudeks on veel kultuuriline ja rahvuslik identiteet, kuid olulisem neist on rahvuslik identiteet, mis kujundab individuaalselt igäihte.

1.3 Rahvuslik identiteet

Rahvuslik identiteet on paratamatult seotud kirjanduskaanoniga. Rahvusliku enesemääratluse kujundavad keel, ajalugu ja kultuur. Identiteedi loovad aga ajaloosündmustel ning väljamõeldud narratiividel põhinevad teosed. Kirjanduskaanon määrab, millised teosed on kirjanduslikust narratiivist rahvusele tähenduslikud. Eestile on sellised teosed nagu Anton Hansen Tammsaare „Tõde ja õigus“, Eduard Bornhöhe „Tasuja“ ning loomulikult Friedrich Reinhold Kreutzwaldi rahvusepos „Kalevipoeg“. Tooksin välja veel ka Oskar Lutsu „Kevade“, mis on samuti oluline narratiiv kirjanduses. Need teosed on olulised rahvusliku identiteedi kujundajad, sest esitavad rahva mälus olevaid ajalooliste sündmuste mõttekujutlusi: rahva kujunemislugu, saatus läbi põlvkondade, sõjad või kangelasteod. (Annus 2000: 10)

Vargamäe Andrest kujutatakse kui eestlase võrdkuju: usin töötaja, ent pigem endassetõmbunud ning enesekeskne. Seesugune identiteediloomine saab olla võimalik, kui erinevad rahvused ennast teistega võrdlevad, võttes arvesse just eripära. Nii võetakse üle head omadused, kuid vastupidised omadused omistatakse naaberrahvale. (Annus 2000: 10-11)

Et mõista rahvusliku identiteedi mõttekäiku, peab arvestama, et rahvusel on oma minevik, mis on täis ajaloosündmusi ning traditsioone. See kõik moodustab kokku teatava hulga nähtusi, kuid esile kerkivad need ainult siis, kui neist ollakse eemal. Üksikindiviid kõige esimesena rahvust ei identifitseeri, sest identiteediallikaks on esmalt midagi lähedasemat, kas töö või sõpradering. Kui aga tunnus esiplaanile kerkib

ning inimene satub teisele territooriumile või teise gruppi, muutub oluliseks rahvuslikkus. (Annus 2000: 16)

Eesti kirjanduskaanonit on vormitud erinevalt nii Carl Robert Jakobson kui ka Noor-Eesti rühmitus. Jakobsoni narratiivi keskmes oli helge minevik, mis tõstis rahvuse pärast suuri lahinguid taas teistega võrdsele positsioonile. Noor-Eesti seevastu rõhutas euroopalikku kultuuri, mille osaks eestlased peavad saama. See lähenemine põhineb samuti vastandamisel teisega, kus Euroopat nähakse positiivsena ning Eesti peab suutma sedasama. (Annus 2000: 13)

Peeter Tulviste peab põhiliseks identiteediks rahvuslust. Siin näeb ta aga põhiprobleeme, millele Eesti inimene peab tähelepanu pöörama. Nendeks on erinevad identiteedid, kuhu inimene end kategoriseerida saab:

1. Rahvuslik vs riiklik identiteet
2. Küla- versus linnaidentiteet
3. Eesti versus Euroopa identiteet
4. Riiklik-rahvusliku identiteedi seos riiklik-rahvusliku enesehinnanguga (Tulviste 2008: 11-12)

Eestlastel on au sees rahvuslik enesemääratlus, kuid riiklik identiteet on justkui olematu. Rahvuslus on seotud meie raske mineviku ning ajaloo, ka rahvusliku iseloomuga, mida eestlastele on omistatud. Riikliku identiteedi all mõistame riigi sees elamist, selles valitsevat ideoloogiat, poliitikat, teadmisi ning kogemusi. (Tulviste 2008: 12)

Eestlased on end alati pidanud maarahvaks ning side maaga on oluline osa meie rahvuslusest. Ometigi on maaelu praegusel ajal kehvast seisusest ning see võib olla ka ohuks rahvuslikule identiteedile, kui üks osa kultuurist tasapisi hääbub. Eestlaste identiteedi põhitunnusteks on just keel, ajalugu ning seotus maaga. (Tulviste 2008: 12, Valk 2000: 39) Elu koondub järjest enam suurte linnade ümber ning linnainimestel ei pruugi olla mingisugust seotust maakohaga, kus näiteks vedeti oma lapsepõlv või kus elasid vanavanemad-sugulased.

Osakesena Euroopast oleme kaasa saanud veel ühe identiteedi – eurooplase identiteedi. Sellest identiteedist saame aru, kui liigume laias maailmas ringi ning võõrad tunnevad meid kui eurooplasi. (Tulviste 2008: 13) Eesti on osa Euroopa Liidust ning seetõttu

saame me paratamatult kaasa ka euroopalikud ideed ning väärtused, mis meie rahvust kujundavad. Seejuures ei tohi aga unustada Eestit, väikse Eesti riigi olulisust.

Riiklik-rahvusliku enesehinnanguga peab Tulviste silmas, kui oluline on identiteedi seos enesehinnanguga, sest identiteet on ka osa emotsionaalsest tundmisest. Riik peaks pakkuma individile tuge ning enesekindlust, et riik vajab inimest olenemata tema kasulikkusest või saavutustest. (Tulviste 2008: 13) Inimene peab end tundma kindlalt ja turvaliselt, kuid ka tema eneseteostusvõimalused peavad olema soositud.

1.4 Võrokeste identiteet

Võro identiteet on võrokestele omane ainulaadne keel ning kultuur ning see on oluline alus võrokeste kollektiivse identiteedi loomisel.

Võru Instituut viis 1998. aastal läbi uurimuse, milles vaadeldi Valgamaa, Võrumaa ja Põlvamaa kagueestlaste kombeid, keelt ja identiteeti. Setumaa ja Võrumaa elanikest peaaegu pooled kasutavad oma keeli – nii setu kui ka võro keelt aktiivselt. Kuid kui võeti arvesse ainult identiteedi määratlus, kus inimene end määratles kas setoks või võrokeseks, siis ilmnis asjaolu, et inimene kõneles veelgi enam oma keeles. Võrokestest pea kaks kolmandikku suhtleb aktiivselt ning pea kogu aeg oma keeles. (Eichenbaum, Pajusalu 2001: 483,485)

Nii setode kui võrokeste identiteedis on oluline oma keel. Küsitlusele vastanud inimestest 84% pidas keelt tähtsaimaks võrokese omaduseks. Pooled vastajatest otsustasid identiteeti määratleda ka ajaloolise Võrumaa piirkonna põlvnemise ning antud kohas elamise järgi. (Eichenbaum, Pajusalu 2001: 486)

Võrokeste ja setude suurim erinevus tuleneb määratlusest rahvuslikust identiteedi positsioonist. 99% võrokestest määratlevad end rahvuselt eestlasteks, mis tähendab, et neil on kahetine identiteet, sest ollakse nii võrokese kui ka eestlase. Ka siin toimub teise kaudu vastandumine: võrokese–eestlase ning võrokese–naabrid (setud, mulgid). Eesti rahvusliku identiteedi alustalasid on eesti keel ning ka võrokeste suurim identifitseerimiselement on nende võro keel, ehk teisisõnu väljendab seesugune printsiip identiteedile omaseid tunnuseid. (Eichenbaum, Pajusalu 2001: 487)

Võrokeste identiteeti uurides on näha, kuidas eesti rahvuslik identiteet on oluline alus võrokeste kultuurile ning enesemääratlusele. Keele olulisus võrokeste jaoks tuleneb territoriaalselt eesti rahvuslikust identiteedist ning annab edasi just neid tunnuseid ja väärtusi, mis on identiteedi seisukohalt eriliselt tähtsad, mille järgi end teistest eristada saab. Võrokelstel on eriline keel ning see on oluline ka nende omanäolise kultuuri püsijäämise jaoks, sest just oma keele säilitamine on tugev eeldus ka identiteedi püsijäämiseks. (Eichenbaum, Pajusalu 2001: 489)

Võro keel on alustalaks Lõuna- Eesti kirjanduses ning kultuuris. Ainus võrokeelne ajaleht „Uma Leht“ ning lastele mõeldud ajakiri „Täheke“ on vaid paar näidet võro kultuuri ning identiteedi elujõulisusest. Võrokeste omapärane identiteet on võimalik tänu keelele, sest kui poleks neid ühendavat keelt, ei eksisteeriks ka sellisel kujul võro kultuuri. „Eestis on 15 maakonda ja arvukalt erineva murde ja päritoluga gruppe, kuid ühelgi neist pole selgelt teistest eristuvat identiteeti kui võrokelstel. (Valk 2000: 39)

Contra looming on küll suures osas kirjutatud eesti keeles, kuid siiski esineb ka võrokeelset luulet. Pigem meedia kaudu on Contra tuntud kui võro keele kõneleja. Contra kui võrokene on osa tema sotsiaalsest isiksusest ning on seega ka oluline identiteedilooja.

2. Koht

Koht võib olla mingisugune paik, ruum või keskkond. Koht on väga laia piirdealaga mõiste, sest koht võib igaleühele tähendada erinevaid aspekte. Seepärast vaatlen koha (*place*) erinevate aspektidena ka ruumi (*space*) ja maastikku (*landscape*). Koht võib olla ka paik, kodu või kodukoht. Koht omab inimese jaoks mingisugust tähendust, mille järgi ta seda konkreetset kohta iseloomustab. Kohataju on seotud kultuurilise ning sotsiaalse aspektiga, see ei sisalda ainult inimese enda kogemust, vaid on ka kultuuriliselt ja sotsiaalselt inimesele teenäitajaks. Kuna koht ja paik on meil niivõrd ligilähedase tähendusega, et ainult spetsiifilised teadused näevad nende vahel erinevust, siis olen käesolevas töös võtnud neid sünonüümidena.

2.1 Koht kui ruum kirjanduses ja arheoloogias

Filosoofilises kirjanduses jaotub ruum kolmeks haruks: ontoloogiline, gnoseoloogiline ning psühholoogiline. Need jaotuvad omakorda füüsikaline, abstraktne ning tajutav ruum. Füüsikaline nähtus või sellesse puutuv objekt on olemas kas peas või süsteemina, aitab mõista ruumi. Läbi erinevate tajude, inimese meeled ja keha loovad ümbrusega suhte. (Lehari 1997: 13)

Kirjanduses jaotatakse kohad vastavalt kategooriale, et neid üksteisest eristada. Ruumidele saab tüpoloogiad püstitada vastavalt sellele, millistest identiteetidest koht on kokku moodustatud, kuid ainult heuristiline meetod on sobiv, sest kohad sisaldavad ka teisi tähendusi, oma loomult sarnaseid tähendusi, mis sellise kasti paigutamise tulemusena pidurdub nende loomust ja tähtsust. Ruumid saavad olla: somantiline, perseptuaalne, eksistentsiaalne, arhitektuuriline ja kognitiivne. (Tilley 1994: 15-17)

Arheoloogilise uurimise keskmeks viimasel paaril kümnendil on ruum ning selle alla kuuluvad mõisted – olgu selleks siis kas koht, maastik või arhitektuur. Ruum on eelkõige homogeenne keskkond, mida saab mõõta, harjumuspärane, kus erinevad inimtegevused aset leiavad. See teooria sattus aga kriitika alla, kuna fenomenoloogia ja strukturalismi arengut toetas Derek Gregory, kes on ka arheoloogia arengus võtmeisikuks. (Thomas 2000: 491)

Ruumid on aga erinevate funktsioonidega, vastavalt nende omadustele, näiteks nad ei saa olla samasugused, kui inimesed neid kogevad erinevalt. (Thomas 2000: 491) Uus suund maastikule ja arhitektuurile on olnud, et kohti saab identifitseerida ja eraldada üksteisest vastavalt nende tarvilikkusele. Kohad pole samaväärsed, kui neid kogetakse ning neid mõistetakse erinevalt. Needsamad, mis eristavad siseruumi eluruumist, on needsamad, mis jagavad osadesse väljas oleva maailma. (samas, 491)

2.2 Koht kui maastik arheoloogias ja antropoloogias

„The temporality of the landscape“ proloogis toob Ingold välja, et inimese elu on protsess, mis kätkeb endas aja möödumist ning see protsess moodustab maastiku, kus inimesed on elanud. Seega just aeg ja maastik on vahelülideks arheoloogia ja antropoloogia vahel. Neid ühendavaks lüliks võikski olla ajaloolisus, sest see aitaks eemalduda teooriatest, kus maastikku peetakse inimtegevuse väliseks taustaks ning kultuurilisest vaatest, kus maastik on kognitiivne või sümboolses järjestuses ruumiga. Ingold vaidleb vastu, et peaks omaks võtma teooria, kus maastik on tunnistus sellest, et inimesed on tegutsenud ning jätnud ka maha midagi neist endast. (Ingold 2000: 510)

Ingold ei pea maastikku ruumiks, see pole ka maa ega loodus. Maa on midagi nähtavat, mida kõik saavad näha, kuid ruum seda pole. (Ingold 2000: 511) Arheoloogia ja antropoloogia keskmeks on maastik kui abstraktne ajalooline termin. Seni on olnud maastik justkui loodusega seotud mõiste, kuid kultuuriliselt on maastik sümboolne ruum. (samas, 510) Maastik on eraldiseisev ning hoopis teistsuguse mõttega, seda ei saa liigitada kohaks ega maaks, looduseks ega ruumiks. (samas, 511-512) Samuti ei ole maastik kunagi valmis. (samas, 520)

Maastik on samuti inimese kogetu tema taustast lähtuvalt. See pole lihtsalt maa, vaid on elus maa, mida inimesed oma mälus töötlevad isamaa ja kannavad seda. Inimlik faktor toob need kohad kõik omavahel kokku. Ja muudab need osaks maastikust. (Thomas 2000: 492) Maastik on kogetud praktilise elu ja selle tegevuste käigus, kus alatasa mälust leitakse uusi objekte, mida juurde lisada ning seetõttu ei saagi maastik olla kunagi täielikult valmis. (Tilley 1994: 23) Inimesed kannavad oma mälu ja mälestused maastikku, nii et iga puu või kalju saab koduseks kohaks. Maastike läbimine muutub üksikisikute biograafilisteks kohtumisteks, kus inimesed tunnevad ära omale tuttavad objektid, näiteks minevikust ja eelnevatest sündmustest pärit

detailid ning neist saavad inimese jaoks märgid, mis millelegi osutavad. (Tilley 1994: 27)

2.3 Koht kultuurisemiootikas ning uues geograafias ja uues arheoloogias

Kultuurisemiootikas on oluline koha suhe tekstiga, seetähendab tekst annab ruumile mõtte ning struktuuri. Tänu sellele tekivad seosed teiste tekstidega, mis on kultuuriliste nähtustena olulised. (Randviir 2010:14) Ruumid erinevad üksteisest ruumilisest ülesehitusest ning funktsioonidest, mida neile omistatakse, kuid sisu on tugevalt semiootilise kallakuga. (samas, 9)

Kultuur on ruumi peamiseks aluseks, ruum talletab endas erinevad kultuurilised nähtused ning elemendid. Nii on ruum ka identiteedi oluliseks sisuks, kus personaalne, sotsiaalne ning kultuuriline identiteet saavad formeeruda. Kultuur, läbi inimeste ning inimsuhete mõjutab ruumi, selle füüsilist keskkonda, eriti kuidas ruumi tajutakse ning millised on selle funktsioonid. Nagu on mälu oluline ka identiteedi seisukohast, on mälu seotud ka kultuuri ning ruumiga. Semiootikas on valdavalt kultuuri kogejaks inimene, kultuur jõuab lõpuks välja inimeseni, kes ruumi kogeb. (Randviir 2010: 10)

Uus arheoloogia ning uus geograafia asetavad ruumi dimensiooni, kus inimtegevused ja sündmused toimuvad. Selle eelduseks on aga fakt, et kõik need tegevused ja sündmused ning ka ruum on eraldiseisvad ning on üksteisega ühendatud ainult tingimuslikult seotud. (Tilley 1994: 9) Alternatiiv pakub aga varianti, kus ruum on keskmeks tegevusele, kuid pole selle ruumi konseptsioonist lahus. Ehk ruum ei saa mitte kuidagi olla lahus neist tegevustest ja sündmustest, mis on sellesse ruumi kaasatud. Ruum on sotsiaalselt konstrueeritud ning erinevad grupid ja inimesed tegutsevad läbi selle ruumi, kus nad asetsevad. Ruum üksi ei oma mingit tähendust, kuid inimesed ise annavad sellele ruumile tähenduse. (Tilley 1994: 10) Koha jaoks lõppkokkuvõttes on oluline ikkagi inimene, kes omavahel erinevad kohad üksteisega seob ning nii füüsiliselt kui kehaliselt paika tunnetab ning kogeb.

2.4 Fenomenoloogiline kohakäsitus

Koha spetsiifilisus tuleb välja kui kohal on tähtsus. Koha spetsiifilised omadused või tähendused on alati subjektiivsed, kuna nad tulenevad sotsiaalsetest teguritest. Kui koha ja inimeste vahel on side, siis on ka ruumil tähendus. Mida ruumi all üldse

mõelda või ette kujutada, mis see on sõltub konkreetselt inimesest ning viisist, kuidas ta seda ruumi kogeb. Ruumiline kogemus pole neutraalne, sest see sõltub inimese vanusest, soost ning inimsuhetest. Seega on ruumid alati loodud, ka konstrueeritud eelnevalt loodud ruumidest. Ruum on seotud tihedalt ka inimeste elulugudega. (Tilley 1994: 11)

Ilma kohata pole ka ruumid võimalikud. Ontoloogilisel lähenemisel on peamine tähtsus kehaline aktiivsus, inimfaktor ning emotsionaalsus. Koha tähtsus tuleneb selle eksistentsiaalsusest või teadvusest elus kohast. Koha piirid tulevad välja sellest, millised limiidid on sel kohal inimteadusel. Kohad saavad olla nii erinevad kui erinevad on identiteedid ning erinevused mis neile on antud. Inimesed on maailmas ümbritsetud erinevate kõikvõimalike kohtadega ning geograafiliselt ja geograafilise kujutlusvõime laseb meil neid mõista ja töödelda taastada. Kohad on kontekstiks inimliikumistele: kohtumised ning mälu, mis seda mäletab. Kohad on alati rohkemat kui on mingisugune asupunkt või asukoht, paigutus, sest kohtadel on suur väärtus inimeste seas- eristavad tähendused ja väärtused inimeste jaoks. Personaalne ja kultuuriline identiteet on seostatud tänu kohtadele, selle uurimisega tegeleb topoanalüüs, mis uurib inimese enese kujunemist kohast lähtudes. Siia alla kuuluvad ka topoklasm ning topoteraapia, mille keskmeks on identiteedi ja paiga vahelised seosed. Geograafiline kogemus algab samuti kohast, jõuab edasi läbi teiste ruumideni ja lõpuks nii loob maastikke ja regioone inimese tarbeks. (Tilley 1994: 15)

Inimene on samamoodi kohas nagu ta on ka kultuuris sees. Koht on seotud relatsiooniga identiteedist ja tegevusest üheskoos. Koht on alati mõistetav ja arusaadav mingist vaatepunktist. Koha kaudu, mille keskmeks on tegevus, selle järgi saab vaadata, mida kohalikkus sisaldab – kultuuri, looduslikku maastikku. Kõige eredamad kohad on lokeeritud mingisugusesse ruumi. Paigad või lihtsalt asupunktid on kohad, mis on ka läbi sümbolite ja kogemuste loodud. Nendeks on näiteks majad, monumendid, toad, kodud ning need omavad üldjuhul mingisugust erilist nüanssi, mis neid ka eristab, olles kohas sees või lihtsalt selle osadeks. Inimesed elavad oma elu kohtades ja on seega osakesteks nendest kohtadest. Kohad on vundamendiks indiviidi ja gruppide vahelise identiteedi loomisel, nende identiteetide kujundamisel. Kohad on nii sisemised kui välimised inimese seisukohalt, koht on inimese sise- ja välispind, sest selle moodustavad isiklikult loodud kogemus ning füüsiline kohalolu. Kõik kohad omavad metonüümilist omadusi, osalisi ja terviklikke suhteid ja erinevaid tähendusi,

mida inimestele see koht tähendab. Koha kinnitamise tunne tuleneb tihti sellega seotud tähenduste stabiilsusest, kuivõrd on see koht inimese mällu juurdunud. (Tilley 1994: 18)

2.5 Aeg, mälu ja liikumine kohas

Koha terviklikkus ja jagamatus on eelduseks inimkogemuse jaoks kohas. Ruum on palju abstraktsem kui koht. Teadmine kohast tuleneb läbi inimkogemuste ning teadmise ja mõtete. Kohale annab situatsioonilise konteksti, kuid tähenduse tuletab konkreetsetest paikadest.

Nagu identiteedi oluline märksõna on mälu, on mälu oluline lüli ka inimese ja koha vahel. Igasugused paigad, asukohad ja kohad, mis on integreeritud mällu, kas ühiskondlikesse ja individuaalsetesse mälusse, on ühtviisi olulised. Ei aeg ega ruumid ei saa olla ilma sotsiaalsest vaatepunktist arusaadavad ega eraldi mõistetavad, sest just see seob nad omavahel kokku. Kohad on seotud eelmiste mälestustega, läbi mille luuakse uusi kohti, ning suhestatakse inimese jaoks kallite kohtadega. Kohad on alati loetud ja arusaadud ja seotud koos teiste kohtadega. Biograafiast ja ajaloost on seotud kohad ja nendega seotud liikumine, neis toimuv liikumine, tegevused, mis on neis aset leidnud. Biograafia, sotsiaalne identiteet ja koha biograafia on omavahel tugevalt seotud. Koht on muutumises, see ei saa mitu korda olla kunagi sama. Liikumisega midagi kaotatakse, kuid midagi ka luuakse jälle uuesti ja leitakse uusi nüansse, millega luuakse seoseid. Samamoodi seab ka see eeldused tulevikuks, kuidas tulevikus on koht muutunud, mälestused ju modifitseeruvad ning nii ei saa üks koht olla kunagi sama. (Tilley 1994: 27)

3. Identiteet ja koht Contra luules

Contra, pärisnimega Margus Konnula, on sündinud 22. märtsil 1974. aastal Võrumaal Urvastes. Vanemad pidasid agronoomi ja raamatupidaja ametit, ka Contra on pidanud mitmeid erinevaid ameteid: ta on olnud Kuldre koolis inglise keele õpetaja, veel ka Urvastes postiljon ning postiülem. Peale seda on ta vabakutseline kirjanik. Aastatel 2004-2008 oli Urvaste Valla Lehe toimetaja. Aastast 1997 on ta Tartu Noorte Autorite Koondise ning ka Eesti Kirjanike liidu liige. Õppinud on ta Urvaste algkoolis, Kuldre koolis ning Antsla Keskkoolis. Käis sõjaväeteenistuses Eesti piirivalve Piusa kordonis, millest on inspireeritud ka tema luuleraamat „Contramutter – 10. lend“. Huvitav on fakt, et samal päeval kui Margus Konnula sündis, toimus Võrus kultuurikeskuses Kannel luule ettelugemise konkurss. Kas see võis ette ennustada tema tulevikku? Contra on teinud ka teletööd, olnud üks stsenaariste ETV sarjas „Hajameelselt abielus“, ETV sarjas „Elolinõ“ ning saadetes „Erisaade“ ja „Metsapeatus“ on ta olnud saatejuht. Teletöö oli suuresti seotud ka tema luuleandega, sest „Erisaates“ kirjutas ta erinevate bändide hittidele uue aktuaalse teksti, mida ansambel pärast ka ise esitas. Samuti kõlasid tema luuletused saadetes „Elolinõ“ ning „Metsapeatus“. Pärast hommikusi spordiuudiseid, 1997-2003 luges Contra Raadio 2-s ette spordiluuletusi, mida sai kokku pea tuhat. Luuletamisega alustas Contra Antsla Keskkooli 10. klassis, kus klassi ajalehes avaldati ka tema esimesed luuletused (Jimmy) Connorsi nime all. Nii tekkisid talle aja jooksul mitmedki hüüdnimed, millest Margus Konnulale meeldis enim Contra. Alates 1995. aastast hakkas ta välja andma oma luulekogusid, kuid saavutas suurema tuntuse, kui tegi postiringi ETV saates „Hommiku TV“. Contra on pälvinud mitmeid auhindu: luulekogu „Suusamütsi tutt“ on pärjatud 2001. aastal Bernard Kangro kirjanduspreemiaga ning 2007. aastal Oskar Lutsu huumoripreemiaga. (Contra 2013: 14-16) Contra on abielus ning tal on kaks poega, pere elab Urvaste vallas, Piitsakülas. Kodukohaks nimetab ta aga Urvastet, sest „urvastelane“ kõlab Contra arvates uhkemalt. (Contra 2013: 17)

Identiteedi loob inimesele tema eriline olemus ning see, kuidas ta iseennast tunneb ja teab. Contra ning paljude teistegi luuletajate loomingust võib leida just konkreetselt sellele autorile omaseid jooni või tõlgendusi, seda identiteeti, mis muudab neid kui isiksusi, kuid ka nende loomingut, eriliseks ning ainulaadseks. Contra viimased luulekogud „Neiuke tuli õõtsudes“, „Kondas kohtab Contrat“ ning „ Samal ajal sajal jalal“, mida antud töös analüüsin, annavad edasi Contra kui luuletaja isiksust ning identiteeti ning selle seoseid kohaga, sest ka erinevad kohad võivad olla inimese identiteeti seisukohalt tähenduslikud. Kohad, mida inimene peab enda elus tähtsaks, tulenevad iga inimese enese tunnetusest seoses selle kohaga. Seega võib tähenduslik koht olla midagi hoopis sümboolsemat ning erilisemat, kui inimene ise sellele sellist tähendust omistab.

Identiteet väljendub Contra luules mitmeti, siin saab läheneda vägagi konkreetselt lähtuvalt otsestest identiteediga seonduvatest aspektidest, nagu tema rahvus, sugu, elukoht, töö või hovid. Kuid läbi oma luule võib ta ka esile tõsta muid elus tähtsaid sündmusi mitte ainult enese, vaid kogu riigi või ühiskonna tasandil. See tasand on kindlasti oluline, sest Contra tõgab oma luules tihti erinevaid avaliku elu tegelasi, eriti poliitikuid ning nendega seonduvaid erinevaid sündmusi, mis läbi meedia on avalikkuse ette jõudnud. Seesugused problemaatilised seigad on kogu eesti rahva jaoks olulised, sest need kujundavad meie riiki ning annavad edasi teatavat kuvandit.

Luulekogudes esineb mitmeid kaitseväega või sõjaga seotud luuletusi, mis on ajendatud ajast, mil ta oli Piusa kordonis kaitseväeteenistuses. Kindlasti on siin oma osa ka Eesti ajalool ning üleüldine kodumaa kaitsmine on kirjanduses alati kajastust leidev teema. Luuletus „Piiripost“ ilmestab mõlemat näidet:

ma töötan piirivalves

pean hoolsalt valvama

sest teispoole piiri halb mees

mind valmis salvama [---] (2013a: 80)

Hobid on teiseks suureks kategooriaks inimese identiteedi loomisel. Isiklikud hovid ning harrastused on igale inimesele olulised, sest läbi nende on näha inimesele tõeliselt lõbupakkuv tegevus. Contra hobiks on jooksmine, ka Contra viimaste aegade sagedane maratonidest osavõtt annab sellele kinnitust. Jooksmisele, kuid üleüldse

spordile on pühendatud terve peatükk raamatus „Samal ajal sajal jalal“, kus on eelkõige spordist inspireeritud looming.

[---]

me vahvad sellid kes jooksmist ei karda

sest selleks ilma meid loodud just on

ja hinge tunde toob võimsa ja harda

kui ette võtta üks täispikk maraton [---] (2013: 66)

Nali ja huumor on Contra luules tähtsal kohal ning just läbi nalja ironiseerib Contra erinevaid kohti, poliitilisi sündmusi ning tema eneses identiteediga seonduvaid aspekte. Näiteks Urvaste kirikut renoveeriti ning sealjuures sai uue kuue ka tornitipus olnud kukk, Contra tegi sellest sündmusest luuletuse või siis luuletus postisaabumisest, kus jällegi on näha, et Tallinna vastu ollakse karmikäelisem.

[---]

Urvastes on rahval siiski millest rõõmu tunda

möödunud reedest kirikul on tornis jälle kikas [---] (2017: 37)

Urvastesse saabub post kell

kaksteist

[---]

Urvaste loeb lehte peale tööd

tallinn aga — selle asemel (2017: 41)

Contra luule puhul võib tähele panna ka mitmeid rõhuasetusi, näiteks on Urvaste kirjutatud alati suure algustähega, seevastu Tallinn, Eesti ja Läti on paljudes luuletustes kirjutatud väikese algustähega. Kas on eesmärgiks antud kohti kuidagi teistega võrreldes madaldada? Pigem ongi Contra luule pisut terav, kuid kindlasti pole tema eesmärk teha kedagi või midagi maha, vaid hoopis püüab ta millelegi nii tähelepanu osutada. Seesugune viis jääb kindlasti luulepilti mingil viisil toetama, sest tema laulusõnades või lihtsalt mõtisklustes ning juhuluules esineb mitmeid luule poeetilisele poolele omaseid tunnuseid.

Teistsugune sõnademäng tuleb aga eriliselt esile „Samal ajal sajal jalal“ kogus, ka hakkab siin silma luuletuste vormiline esitus, mida kahes teises analüüsitavas kogus

ei ole. Luuletused pole kindlalt korrastatud ega paigutatud, pole ka alati pealkirjastatud. Contra luule on tuntud oma julge ja otsekohese väljendusviisi poolest, ka suudab ta lugejat üllatada oma uudsete mõttekäikudega. Keeleliselt on tema luule rütmikas ning hea kõlaga. Ta kasutab palju metafoore, isikustamisi nagu näiteks *jäta mured nad sind ju purevad* (2017: 102), ka kordusi, eriti sõnade või häälikute kordusi: *raha vaja-raha vaja-rrrr-raha pole vaja* (2017: 108) tegemist on tihti lauludega, siis esineb kolmes kogus palju riimilisust, eriti just alg-ja lõppriimi: *ah need linnaisad raisad- on nii kuramuse laisad* (2017: 63) ning laulude puhul refrääni lugedes võib ette kujutada luuletuse viisi või rütmi. Poetilise teksti poolest kasutab Contra palju erinevaid sümboleid ja märke, nagu näiteks:

fb-s

jagamine

-

on

paradoksaalne:

: (2017: 165)

Lausekujunditest kasutab Contra siiret, aga ka erinevaid retoorilisi hüüatusi või küsimusi ning mängib niimoodi sõnadega:

tead sa

esimesi sõnu paberile pannes

millised on luuletuse lõpusõnad? (2017: 9)

kui on tõusnud unistused lakke

tundub täiega utoopia

tulevikuplaan- siis olge lahke! (2017: 147)

Tähelepanu tasub pöörata ka erinevatele võõrkeelsetele sõnadele, mida ta teksti sisse poetab. Põhiliselt on need kas vene või ingliskeelsed sõnad: *venemaa tõ otsen krassiivaja sinust saab me parim padruuga* (2017: 47)

Luuletajahingest ning luuletamise rõõmust annab aimu luuletus „Aprillilaul“. Just siin tuleb välja identiteedi olulisem külg, kui tegemist on loomeinimesega ning kui tähtis

on kirjanikul olla ja panna end ka oma loomingusse. Et luule oleks ka südamelähedane ning tähendaks luuletajale enesele midagi.

[---]

kevadest on laule kirjutanud Jaan Tätte

mõtlesin et mis siis ikka proovin ka [---]

laulu lõpp on ootamatult jõudnud kätte

kuigi ta sai mõnevõrra nigelam

sellest mille kirjutanud on Jaan Tätte

oma hingele ta ikka ligemal (2013a: 36)

Kui identiteet on see teadmine endast, mis muudab inimese eriliseks, siis on siin olulised iseloomuomadused, mille alusel inimene end teistest eristab. Contra puhul võib selleks olla just rõõmsameelsus ning lustlikkus. Järgnevas luuletuses tuleb välja Contra arvamus, mis on aluseks sellele, et on võimalik üldse luulet luua. Contra on aastaid tagasi ühes intervjuus tõdenud, et tema arvates peab luule olema lustlik. Contra looming erinebki teistest, kuna ta suudab tuua välja kõikvõimalikud kiiksuga juhtumised, sealjuures on ta aga siiski humoorikas ning usutav.

millal on mees piisavalt vana et hakata lastele luuletusi kirjutama?

siin pole oluline luuletaja vanus

vaid asi pigem tema lapselikus rõõmujanus [---]

et olla luuletaja eeldabki et oled veidi lapsik [---] (2017: 11)

Selle kaudu vastandatakse end ka võõrale, sest ilmselt ükski loomeinimene ei soovi luua juba midagi, mis on olemas. Särg toob välja, et kui miski pole endale omane, siis püütakse leida enesele omane viis, mis muudaks selle endale iseloomulikumaks. (Särg 2000: 218)

„Neiuke tuli õõtsudes“ luulekogus on kesksel kohal laulud ning 3. lauluraamat, nagu nimigi ütleb, kannab endast erinevate laulude paroodiaid ning ümbertõlgendusi. Siinkohal saabki määravaks laulu viis, mis on ka olenemata Contra loodud uutest sõnadest äratuntav, kui laulu viis on tuttav. Ilmselgelt on Contra seos erinevate lauludega, sealjuures ka muusikaga, sest tema loomingust võib leida mitmeid rahvalaulule omaseid vorminguid. Sünkretism, kus ta erinevaid luule ning muusikaliike omavahel põimub. Siin on oluline koomika ja nali, kohati ka räme ja mehelikkust rõhutav esitusviis.

Contra luules ning Võru kirjanduses üldse on oluline koht tõlkel. Erinevad tekstid on Contra sulest ilmununa palju koomilisemad, kui nende algvariandid. Esineb palju paroodiat, mis annabki luulele just sellise koomilisuse, mis teeb selle luule omapäraseks ning eriliseks. Just Contra puhul saab seda välja tuua, sest poptekstid on kõigepealt olnud ingliskeelsed, seejärel on need tõlgitud eesti keelde ning lõpuks on päris mitmed tõlgitud veel ka võru keelde.

Siin on tegemist Jaak Joala (kuid seda on laulnud ka paljud teised) kuulsaks lauldud lauluga „Minu südames sa elad“, millest Contra on teinud oma versiooni „Üürikorteris sa elad“. Laul pole küll algselt olnud ingliskeelne, kuid annab edasi laulu viisi ja selle uusi sõnu:

[---]

üürikorteris sa elad

vanas väiksepoelses toas

üürikorteris sa elad

majavalitsuse loal

üürikorteris sa elad

seda ei saa keelata

sest mul endal pole üldse

kohta kus võiks elada (2013a: 25)

Selles luuletuses tuleb kohana välja eluase, koht, kus inimene elab ning mida võib koduks nimetada. Kodu on iga inimese elus tähenduslik paik, see on koht, kus inimene kujundab oma elu. Kodu, ka kodukoht, kus inimene on sündinud ning kus on ta üles kasvanud, tema lapsepõlv ning muud mälestused, millega kodu on sümboliseeritud. Contra luulest tuleb peamise kohtadena välja Urvaste, Eestimaa või selle erinevad linnad nagu Tallinn.

Kohana on inimeste elus olulisel kohal kodu. Juba enamalt määratles ning määratleb kodu inimese samasuse, identsuse, kuid see oli tugevas ühenduses perekonnaga juba vanasti, mil kogu talupere ja sealne keskkond, milles inimesed elasid. Kodu on olnud ka alati väärtustatud. (Jansen 2000: 36) Kodu on oluline identiteedi marker. Kodusid võib inimesel olla elu jooksul mitmeid ning ta võib pidada koduks paika, kust ta siis jälle ära kolib. Kodule tähtsaim on aga sünnikoht, sest just see on koht, millega jäädakse seotuks mingis mõttes terveks eluks. Contra identiteedi loob suuresti tema

lõunaeesti päritolu ning seega ka koht, mille kaudu inimesed teda tunnevad. Urvaste on Contra kodukoht ning selle üle on Contra uhke. Kodukohaga seostuvad inimesele alati südamelähedased mälestused ning see on tõesti iga inimese tähtsaim koht selles mõttes, et sellest kohast saabki alguse inimese elu. Contra elab kuni tänaseni oma sünnikohas, seega on näha, kui olulised on sidemed kodu-ning sünnikohaga. Urvaste postiring, kuidas Urvastesse saabub post kell kaksteist kuna ta on ka ise postiljoni ametit pidanud. Urvaste laul väljendab aga kindlalt tüüpilist eesti külaelule omast pilti. Auklikud kruusateed, kuidas inimesed istuvad ilusal suvepäeval poe ees...

[---] *mina elan Urvastes on seda öelda uhke
pole kohta sellist teist maailmas kus me
näeme juba teispoole orgu valgust vasest kukke [---] (2017: 37)*

Eestimaal on kodumaa ning kodumaaga seostuvad esmalt helged ning rõõmsad hetked. Seda väljendavad ka järgnevad luuleread:

[---] *saabud meritsi näe kaugelt
rõõmu plingib tulemast
teist maad pole ilmas mis sul
ütleks tere tulemast (2017: 35)*

[---] *igast suunast siia bussid sõidavad
Tallinnast vaid väikse lapi täidavad
siin nii palju kohti kuumi on
kõigile seal ruumi on [---] (2013a: 60)*

[---] *kuid ainult üks Tallinn on
kus trammid ja trollid on
ja eesotsas lollid on
ei Saaremaad tea [---] (2013a: 62)*

Hilisemas luules tulevad Tallinna ja Eestimaaga seoses välja poliitilised ning meedia kajastatud probleemid ning mured. Eesti pole enam nii helge, vaid see on täis petmist

ja valetamist. Kohati on luules vägagi ekstravagantseid kodumaa teemalisi värsiridu, mis tekitavad kahetisi arvamusi, kas see on tõesti lihtsalt lõbus luule või on siin taga autori enda arvamus. Contra on selliste teemade puhul väga otsekohene ning ütleb läbi ironia välja enda arvamuse. Tema sõnad võivad tihti olla väga karmid ning ta ületab nii mitmeidki piire, kuid sellised sündmused annavad talle ainult ainet, millest kirjutada, seega loomingulises mõttes on Contra palju, millest inspiratsiooni ammutada.

kui minu käest kunagi tõesti

küsitakse

kuhu jäid need 10 miljonit

ütlen

lugege piiblit

seal on kõik kirjas (2017: 31)

Contra elus tähenduslikud kohad ei piirdu ainult Eestimaaga. Contra on kirjutanud raamatu „Minu Läti“ ning antud teoses kirjeldab ta oma seost ning lähedust Lätiga. Ta toob välja mitmeid põnevaid fakte, tänu millele on Läti talle kohana südamelähedane. Esiteks oli tema vanaema neiu põlvnime Osula, läti keeles on Ozola populaarne naisenimi ning tõlkes tähendab see tamme. Sedamoodi tahab ta uskuda, et mingisugune pisikenegi side tal Lätimaaga on olemas. Siiski möönab ta isegi, et päris lätlast temast kunagi ei saa ning et inimesed tihti muretsevad, ega ta liiga ära ei „lätistu“. (2016: 9) Juba lapsena vaatas ta Läti televisiooni, eriti sporti ning see harrastus käib temaga kaasas tänapäevani. Ka väidab Contra, et temas on ka juba Läti luuletajat, sest on kirjutanud mitmeid lätikeelseid luuletusi ning Läti elab temas. (2016: 10-11)

Contra on ka Lätis elanud, viibinud mitmetel sealsetel kirjanduslikel ja spordiüritustel, ta oskab läti keelt ning tunneb ka läti inimesi. Raamatus räägib ta erinevatest maratonidest, eesmärkidest, mis ta enesele on seadnud ja veel palju muudki. Ka just Valmiera maraton aitas ta välja suurest mõõnaperioodist ning oli maratonis oluliseks murranguhetkeks tema elus. (2016: 68) Kindlasti jätab selline seik inimese identiteeti olulise märgi. Ta on ka kuu aega elanud Ventspilsis ning ta isegi nimetab seda linna kohaks, kus ta tunneb end nagu kodus. (2016: 125) See kõik on teinud temast lätimeelse inimese, kuid seda ainult heas mõttes. Läti paiknemist tema südames annab

ka tõestust väide, kus Contra ütleb, et Lätil on ka Tartus olles koht tema südames ning ta ei pea selleks konkreetselt Lätti minema vaid võib olla kus iganes. (2016: 223)

Läti teemalisi luuletusi leiab „Samal ajal sajal jalal“ kogust mitmeid.

Luuletustesse on Contra kätkenud Lätile iseloomulikud ja olemuslikud inimesed näiteks Raimonds Pauls, Renars, Dziesma, Daugavpils, Varaviksne.

[---] *oleks jumal eestlane siis*

lätlasi ta nii ei nõögiks

oleks jumal eestlane siis

läti poleks nõnda kreenis [---] (2017: 103)

„Kondas kohtab Contrat“ teos on loodud Paul Kondase maalide põhjal. Kohe alguses on öeldud, et käesolev teos on sündinud puhtast rõõmust. (2013: 5) Ka on „Contra kogus Kondas kohtab Contrat“ luuletuste alla märgitud erinevad kohad, koos kuupäevadega, kus konkreetne luuletus on ilmavalgust näinud. Nii mõnedki luuletused on kirjutatud Hiiumaal, Tartus aga enam jaolt ikkagi Contra kodukohas Piitsakülas ning Antslas. Kas see võib mängida rolli luule tõlgendamisel ning lugeja võib sellest midagi enam leida? Kas see märgitud „koht“ omab tähendust ning annab luulele edasi mingi uue tähenduse? Ilmselt mitte, kuid huvitava idee võib siin välja tuua küll. Leila Holtsi idee kaudu võib koht omada võru kirjanduses vägagi erinevat tähendust, sest see võib olla nii füüsiline koht, koht, kus konkreetne kirjandusteos on loodud või kui lihtsalt koht, mis on kirjanikku mingil viisil inspireerinud teost looma. Ka väidab ta, et võru kirjanikud hakkavadki tihti kirjutama alles siis, kui nad parasjagu kodus ei ole või on suisa kolinud mujale. Siiski on võrokesel nagu veres oma kodukoht ning ta kannab seda alati endaga kaasas, olgu ta kui kaugel tahes. (Holts 2006: 86) Contra elas samuti mõnda aega Lätis, võib ju eeldada, et see mingisugust rolli tema loomingule avaldas, kuid nii nagu ta kannab Lätti oma südames, kannab ta kindlasti ka oma kodupaika Urvastet endaga alati kaasa.

Veel toob Holts välja kodupaiga vaimu mõiste- see on miski, mille tunneb lihtsalt ära ning mille juurde tullakse alati tagasi. Eriti kui ilmnevad tuttavad paigad, millega tuntakse sidet ning ühendust. See võib ilmnedä võrumaale iseloomulikus looduspildis, mida autor endaga alati kaasas kannab, olgu ta kui kaugel tahes, kuid ka mida lugeja alati kirjatükis märkab ja kogeb. (Holts 2006: 86)

Kui vaadelda lähemalt teose üldpilti, siis pole teoses olevad luuletused Contrale omaselt pilkavad: ei Kondase ega eesti poliitika või muude probleemide üle. Luuletused on palju rõõmsamad ning helgemad, mingil viisil ka elulised, sest Contra

on paljuski võtnud arvesse originaalmaalide tausta, näiteks luuletus „Eelkevad“ kujutab eesti perekonna kurba saatust, kus isa viiakse ilmselt Siberisse ning lapsed esindavad kahte sõdivat poolust, kus nad tulevikus võivad vastasteks olla. (Vallikivi 2013b: 80) Contra lisab selle osavalt ridadesse:

[---]

siis tuppa lähed seal ei oota hellus

vaid tahetakse välja visata

kevadises lumesõjamöllus

sa jäänud oled ema-isata (2013b: 18)

Tundub, et siin luulekogus mängivad erilist rolli just need Kondase maalid, sest läbi nende piltide saavad ka Contra luuletused teistsuguse nägemuse: need pole lihtsalt killukesed igapäevasündmustest, vaid omavad nii pildilist kui sõnalist väärtust, mis ehk teiste luulekogude puhul nii välja ei tule. Oluline fakt, et Contrale on ette antud pilt ning ta on selle kaudu loonud värsiread, annab pildile olulise tähtsuse, sest ilma pildita oleksid need lihtsalt „mingisugused tavalised luuleread“. Siin on oluline, et nii nagu Kondas on oma maalidesse visualiseerinud osakese oma identiteedist, on seda teinud ka Contra ning see sünergia tuleb nende luuletuste puhul ka välja.

Ka on vana Võrumaa kujutatud ideaalsena, kuid tänapäeval on kujutusviis pigem vastupidine. Tuuakse välja probleeme, inimesi näidatakse sellistena, nagu nad päriselt ka on. Tuleb välja sõitmist bussidega, kirjandus palju liikuvam. Nagu tänapäevale kohane, on palju loomingut ka internetis või nagu Contra puhul on ka luuletuste sisu seotud internetis toimuvaga. (Holts 2006: 87) Kogus „Samal ajal sajal jalal“ on terve peatükk pühendatud Facebookile ning ilmselt juhib see tähelepanu inimese tänapäevastele pahedele, kus ilma sotsiaalmeediata ei suudeta enam elus hakkama saada ning terve elu justkui keerlebki kusagil internetiavarustes. Siia alla läheb ka juhuluule poliitikutest või poliitikast, mida Contra kuidagi ei ilusta. Kõik, mis on öelda, öeldakse otse ning ausalt välja, tihti on väljaütlemised liigagi robustsed ning mõnele lugejale võivad mõned read kõlada ehk liigagi ropult:

[---]

vaja vaevast vabaneda

kakan kadrioru parki

roojan rahus raekoja platsi (2017: 51)

Selle luuletuse puhul on jällegi näha, kuidas meie riigile ja kõigile inimestele ilmselt tuttavad kohad on kirjutatud väikese algustähega, mis nagu ei annaks neile paiga ja

nimena tähtsust. Siin võib arvata, et Contra teadlikult ei soovigi neid rõhutada, sest see võimendaks nende nimede „pühalikkust“ veel eriliselt, kuigi värsiread ise on vägagi bravuursed.

Võru keel on kindlasti Contra identiteedi markeriks, kuid mitte ainult. Keel loob kirjanduse tähenduse ning mõtte. Võro keel erineb teistest keeltest, andes kogu kirjandusele ainuomase eripära, kuid võru kirjandusele millesugust ei leia kusagilt mujalt. See on osake esteetilisest väärtusest, andes edasi ka väge, nii võru kui koha kui ka keele väge. Contra luules ei ole palju võrukeelset luulet, kuid mõned värsiread võib siiski leida. Contra on valinud kirjutamiseks küll eesti keele, kuid see ei tähenda, et ta oma kodukoha murdekeele oleks unustanud. Vastupidiselt lisab võrukeelsed laused just sinna, kuhu ei sobiks ükski muu variant:

[---]

kodu ei kaitse lukk ega riiv [---]

kodu ei kaitse obama või jeltsin [---]

olku kodu usse iin luud [---]

[---] (2017: 83)

Kui võrrelda kogudevahelist koha ja identiteediga seotud temaatikat, siis on seda enim kaksikkogus „Samal ajal sajal jalal“, teine kogu, „Samal ajal lähiajalos“, nagu nimigi ütleb, on vastukaaluks päevakajalisem. Tegemist pole enam pelgalt naljatlemisega, kus heidetakse nalja Eesti probleemidele või erinevatele murekohtadele. Identiteet on siin seotud kõigea, mis Contrale endale on tähenduslik. Nii teemad, millest kirjutada kui ka tema isiklikud hobid. Ka on kogudevaheliselt näha, kuidas erinevad kohad saavad erinevaid tähendusi. „Samal ajal“ luulekogus on näha, kuidas Urvaste ja Võrumaaga on seotud maastiku- ja looduspildid, inimeste elulised ja olmelised teemad, kuid Tallinn ja Eestimaa vaheline seos on suurelt poliitilise maiguda, Tallinnas on ju valitsus ja sealt tulevad ka sellega seoses erinevad teemad esile. Võrumaa puhul seda näha ei ole, siin pole märkigi Eesti või Tallinna linna poliitilistest sündmustest. Eestimaa ja Võrumaa vahel on näha teatavad konflikte, need kohad pole ühtsed ega järjepidevalt samal tasandil esitletud. Kui võtta kaalukaussile poolused Urvaste ja Võrumaa- oma ning Tallinn ja Eestimaa võõras, siis see tendents peab Contra puhul paika. Teooriaosas tõin välja, identiteedi olulisus on tihti seotud oma ja võõra vastandumisega ning see tuli välja ka võrokeste kultuuri silmas pidades. Contra puhul

on näha paigaidentiteet, kuidas ta loob erinevate kohtadega sidemeid, eelkõige Urvaste, Võrumaa, Eestimaa ja Läti. Ka võib siin täheldada justkui maa ja linna vastandumist, kus Urvaste kui kodukoht sümboliseerib tüüpilist väikeküla, kus inimesed elavad omasoodu ning toimetavad argielu rütmis, samas kui suures linnas koguaeg midagi toimub, tähtis on koguaeg midagi teha ja kuhugile jõuda.

Päevakajalisus on Contra loomingus temaatiliselt üks peamine teema. Päevakajalisus on tema luule üks põhilisem märksõna. See päevakajalisus pole aga seotud ainult sellega, mida Contra temaatiliselt välja toob. Just need päevakajalised luuletused annavad aimu Contra mõtetest, ta väljendab otseselt seda, millised mõtted ja tunded temal seoses nende temade ja valdkondadega on. Identiteeti ei saa aga kuidagi lahutada inimese argielust ega toimetustest, millega inimene igapäevaselt kokku puutub.

Kokkuvõte

Bakalaureusetöö eesmärk oli uurida, kuidas ilmneb Contra luules koht ning identiteet ning kuivõrd on tema luule seotud talle omaste kohtade ning isikliku identiteediga. Uurimiseks sai valitud kolm viimast ja kõige uuemat Contra luulekogu.

Uurimisel selgus, et Contra luules on tähtsal kohal Urvaste, Eestimaa ning muud Eestimaal olevad kohad ning ka Läti, mis erinevates luuletustes mainimist saavad. Samamoodi tuleb luules välja tema isiklik identiteet ning selle spetsiifilised allharud, nagu personaalne identiteet või sotsiaalne identiteet- iseloom, hobid, rahvus, keel, päritolu ja veel palju muudki. Contrale on südamelähedane tema looming, lõbujanu ning rõõmsameelsus, mida ta püüab ka oma luulesse panna. Veel ka suur spordihuvi, eriti maratonid, kus ta saab enda hobi ka aktiivselt rakendada. Contra puhul võib väita, et koht ja identiteet on isegi omavahel liigagi suures seoses, sest need kokku moodustavadki paigaidentiteedi, kus on võrdselt olulised nii tähenduslikud paigad kui individuaalne identiteet.

Kogu Contra luule pole kindlasti seotud kohtade ega identiteediga, sest Contra luuletab mitmetest täiesti vastuolulistest teemadest, näiteks mis on küll seotud poliitika ja Eestimaa kitsaskohtadega, kuid neil ei pruugi olla suuremat tähtsust autori individuaalsest isiksusest lähtuvalt. Küll aga on see teemaks tema loomingus ning seega ei saa seda kuidagi tema luule puhul kõrvale jätta, sest ka päevakajalisus annab edasi autori mõtteid ja arvamusi erinevatel teemadel. Contra on osav sõnameister ning ta suudab oma keele ja kujundlikkusega anda oma luulele veelgi rohkem kõlapinda, mis lugejale kergesti meelde jääb ning millega saab ta lihtsamalt erinevaid seoseid luua.

Julgen väita, et teist samasugust autorit nagu Contra meil pole. Contra luule on kindlasti Eesti luulepildis eriline, eristudes teistest just oma jõulisuse ning teravusega, kuid seejuures jäädes siiski meeolukaks ning tujuküllaseks. Contra looming ei pruugi olla paljudele tuttav, kuid avastamist on selles veel palju. Contra luulet pole väga põhjalikult uuritud ning ka edaspidi on Contra sulest kindlasti ilmumas teoseid, mille kohta oleks nii mõndagi analüüsida. Ka oleks huvitav uurida juba antud töös väljatoodud aspekte, nagu päevakajalisus või erinevad poetilised jooned, sest neid leidub Contra loomingus juba praegugi väga palju ning ajaga need kindlasti ka mingil määral muutuvad ning saavad uued tähendused.

Kirjandus

Annus, Epp 2000. Kirjanduskaanon ja rahvuslik identiteet. – Keel ja Kirjandus 1, 10–17.

Contra 2013a. Neiuke tuli õõtsudes. Piitsaküla: Ilmapress.

Contra 2013b. Kondas kohtab Contrat. Kondas meets Contra. Kondase keskus.

Contra 2016. Minu Läti. Anekdoot tõelisest eestlasest. Petrone print.

Contra 2017. Samal ajal sajal jalal. Samal ajal lähiajaloo. Post factum.

Eichenbaum, Külli, Karl Pajusalu 2001. Setode ja võrokeste keelehoiakutest ja identiteedist. – Keel ja Kirjandus 7, 483–489.

Holts, Leila 2006. Võru kirjanduse lätetest. – Tartu Ülikooli Lõuna-Eesti keele- ja kultuuriuuringute keskuse aastaraamat V, 2005. Toim. Mari Mets. Tartu: Tartu Ülikooli Lõuna-Eesti keele- ja kultuuriuuringute keskus, 83–91.

Ingold, Tim 2000. The temporality of the landscape. Ed. By Julian Thomas – Interpretive archaeology a reader. Leicester University press: London and New York, pp 510-530.

Kuutma, Kristin 2008. Küsimusi identiteedist – teoreetilisi trajektoore kultuuriuuringus. – Paar sammukest XXIV. Eesti Kirjandusmuuseumi aastaraamat 2007. Toim. Janika Kronberg, Kanni Labi. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus, 17–30.

Lehari, Kaia 1997. Ruum. Keskkond. Koht. Space. Place. Environment. Eesti Kunstiakadeemia toimetised 5. Virgela: Tallinn

Randviir, Anti 2010. Ruumisemiootika: tähendusliku maailma kaardistamine. Tartu: Tartu Semiotics Library 9.

Thomas, Julian. (eds.) 2000. Introduction. – Interpretive archaeology a reader, pp. London: New York: Leicester University Press, pp 491– 492.

Tilley, Christopher 1994. Space, place, landscape and perception: Phenomenological perspectives.– A phenomenology of landscape. Oxford, Providence, USA, pp 7–34.

Särg, Taive 2000. Naer on puhas. – Võro kirändüse luumine. Võro instituudi toimõtiseq, 217-235.

Tulviste, Peeter 2008. Eesti identiteedid. – Paar sammukest XXIV. Eesti Kirjandusmuuseumi aastaraamat 2007. Toim. Janika Kronberg, Kanni Labi. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus, 11–13.

Valk, Aune 2000. Võrokeste identiteedist. – A kiilt rahvas kynõlõs... .Võrokeste keelest, kommetest, identiteedist. Võro Instituudi toimõtiseq 8. Toim. Kadri Koreinik, Jan Rahman. Võru: Võro Instituut, 39–55.

Valk, Aune 2003. Identiteet. – Isiksusepsühholoogia. Toim. Jüri Allik, Anu Realo, Kenn Konstabel. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 225–250.

Vallikivi, Mari 2013b. Kondas kohtab Contrat. Kondas meets Contra. Kondase keskus.

Summary

The thesis named “Place and identity in the newest poetry of Contra” was focused to get aim how Contra represent place and identity of his poetry-how can poetry be understood through these two aspects.

There were three books of verse under the observation: „Neiuke tuli õõtsudes“ (2013), „Kondas kohtab Contrat“ (2013) ning „Samal ajal sajal jalal“ (2017).

The thesis were separated to three larger subsections. First, named “Place”, second „Identity“ and third which is poetrys analysis.

Contras poetry is related with Contras identity and different places, which are important in his life and which create meanings in his poetry.

Contras nation, language, home, homeland and hobbies are important aspects in his poetry and so important are different places, like Contras birthplace Urvaste, todays home village Piitsaküla and our neighbour country- Latvia.

Contra adds to his poetry many other aspects, like politics and different situations and problems including Estonia and estonians. He is known by his humoristic and ironic point of view.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina _____

(*autori nimi*)

(sünnikuupäev: _____)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja on _____,

(*juhendaja nimi*)

1.1 reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.1.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

_____ (*kuupäev*)